

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุป

การศึกษาวิจัยถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของครูสตรีระดับประถมศึกษาของกรุงเทพมหานครในครั้งนี เนื่องจากความคิดที่ว่าประเทศไทยซึ่งอยู่ในช่วงของการกำลังพัฒนาในด้านต่าง ๆ รวมถึงด้านความรู้ ความคิดทางการเมืองการปกครอง ดังนั้น สถาบันการศึกษาซึ่งเป็นองค์กรที่มีความสำคัญต่อกระบวนการขัดเกลาและถ่ายทอดความรู้ ความคิดและวัฒนธรรมทางการเมืองของนักเรียน และกระบวนการของการถ่ายทอดดังกล่าวทางตรงย่อมได้แก่ การถ่ายทอดผ่านทางครู-อาจารย์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของกระบวนการ ดังนั้น ความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติของครูผู้ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติอันดีต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยย่อมสามารถถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความเข้าใจและทัศนคติต่อประชาธิปไตยไปสู่นักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถทำให้เด็กและเยาวชนอันเป็นอนาคตของชาติ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยและมีทัศนคติที่ดีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันจะทำให้ประเทศไทยมีความมั่นคงและก้าวหน้าควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านอื่น ๆ ดังนั้น การศึกษาวิจัยในครั้งนีผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะดำเนินการศึกษาวิจัยถึงปัจจัยด้านต่าง ๆ ของครูสตรี ที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เพื่อนำเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัจจัยดังกล่าวให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่มีความสนใจได้พัฒนาปรับปรุงทัศนคติด้านต่าง ๆ ของตนเองหรือบุคคลอื่น ๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องและมีทัศนคติที่ดีต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย

วิธีการที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามซึ่งสร้างขึ้นจากการรวบรวมทฤษฎีแนวความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย วัฒนธรรมทางการเมือง

เป็นเครื่องมือในการศึกษาความคิดเห็นและทัศนคติของครูสตรีที่สอนระดับประถมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 302 ท่าน ทางไปรษณีย์กระจายตามเขต และ โรงเรียนต่าง ๆ ซึ่งผลการศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ ดังนี้

ผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งเป็นครูสตรีระดับประถมศึกษาส่วนมากมีอายุ 40-49 ปี มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร บิดาและมารดามีระดับการประถมศึกษา หรือต่ำกว่า สามีมีการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า จบการศึกษาระดับปริญญาตรี หรือเทียบเท่าทางด้านมนุษยศาสตร์ มีรายได้ส่วนตัวมากกว่า 10,111 บาท/เดือน มีที่พักอาศัยเป็นของตนเอง มีโทรทัศน์ วิทยุ วิดีโอเทป และตู้เย็นใช้และมีกรรมสิทธิ์ ในที่ดินของตนเอง ซึ่งลักษณะเศรษฐกิจโดยทั่วไปจัดว่าอยู่ในระดับปานกลาง

ทางด้านความสนใจมีส่วนร่วมทางการเมืองพบว่า ครูสตรีผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากจะมีความสนใจทางการเมืองด้านการรับฟังข่าวสารทางการเมืองจาก โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์เป็นประจำ และมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการไปใช้สิทธิ เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นเป็นประจำ ส่วนความสนใจมีส่วนร่วมทางการเมืองด้านการติดตามข่าวสารทางการเมือง การรับข่าวสารทางการเมืองโดยวิทยุ โดยการสนทนาพูดคุยกับบุคคลอื่น และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองกับบุคคลอื่นเป็นบางครั้งไม่บ่อยมากนัก และจะสนใจมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยมาก ด้านการไปฟังอภิปรายทางการเมือง การไปร่วมฟังการปราศรัย หาเสียง การออกประชุมติผ่านทางสื่อมวลชน การดำรงตำแหน่งทางการเมือง การทำงานเกี่ยวข้องกับการเมือง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง และการมีความคิดที่จะลงสมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งการสนใจมีส่วนร่วมทางการเมืองดังกล่าวจะน้อยมาก จนแทบไม่มีเลย และจากการคำนวณตามวิธีการศึกษาวิจัยจะพบว่าครูสตรีมีความสนใจมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับปานกลาง

ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยพบว่า โดยทั่วไปรวม ๆ แล้ว ครูสตรีมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยในระดับสูง โดยส่วนมากจะ เห็นด้วยอย่างยิ่งว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง การไปลงคะแนนเสียง

เลือกตั้งในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญคือกฎหมายสูงสุดของประเทศ ที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหน้าที่สำคัญคือรับฟังและแก้ไขปัญหาของประชาชน สำหรับวิธีแก้ปัญหาคความขัดแย้งในระบอบประชาธิปไตยจะต้องไม่ใช้ความรุนแรง ส่วนลักษณะของผู้นำที่ดีตามระบอบประชาธิปไตยคือ ผู้นำที่เปิดโอกาสให้ผู้อื่นแสดงความคิดเห็น และในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) ที่ใช้ในปัจจุบัน ผู้ที่ประชาชนเลือกเข้าไปทำหน้าที่แทนจะต้องใช้อำนาจนั้น เพื่อก่อให้เกิดความผาสุกแก่ประชาชน มิใช่เข้าไปใช้อำนาจในเชิงปกครองหรือควบคุม สำหรับประเด็นที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยได้แก่ เรื่องเสรีภาพของสื่อมวลชนที่ควรมีสื่อสิทธิในการเสนอข่าวทุก ๆ เรื่อง โดยไม่จำเป็นต้องผ่านความเห็นชอบจากรัฐ และหญิงชายในระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย ควรมีสื่อสิทธิและหน้าที่เท่าเทียมกันทุกประการ และหลักการถ่วงดุลย์อำนาจของรัฐ คือการแบ่งอำนาจออกเป็น 3 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายตุลาการ สำหรับประเด็นที่ผู้ตอบแบบสอบถามไม่เห็นด้วย ได้แก่ ความหมายของประชาธิปไตยหมายถึง การปกครองที่ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเต็มที่ โดยเสรีภาพในการพูดคือความสามารถที่จะกล่าวถึงหรือวิจารณ์บุคคลใดในเวลาและสถานที่ใดก็ได้ และฐานะทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องกำหนดความเสมอภาคของสมาชิกในสังคม และการตัดสินใจตามความเห็นของเสียงส่วนใหญ่ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงเสียงส่วนน้อย และไม่เห็นด้วยว่าผู้แทนราษฎรที่มีฐานะ และมีการศึกษาจะทำประโยชน์ให้มากกว่า สำหรับประเด็นที่ผู้ตอบแบบสอบถามไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งได้แก่ ความคิดต่อพรรคการเมืองว่ารวมตัวกันเพื่อแสวงหาประโยชน์ทางการเมืองให้กับตนเองและกลุ่ม

ด้านทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยพบว่า โดยรวม ๆ แล้วครูสตรีมีทัศนคติเป็นประชาธิปไตยในระดับปานกลาง โดยส่วนมากจะเห็นด้วยอย่างยิ่งว่าประชาชนทุกคนได้รับความเสมอภาคกัน ทั้งในด้านการศึกษาโอกาสในการประกอบอาชีพและสวัสดิการทางสังคมต่าง ๆ เห็นด้วยอย่างยิ่งว่านักการเมืองที่ซื้อเสียงมักได้รับเลือกจากต่างจังหวัดโดยเฉพาะในเขตที่ห่างไกลตัวเมือง และการซื้อขายเสียงเกิดขึ้นเพราะชาวบ้านเห็นแก่เงินตอบแทนเล็กน้อย เพราะขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องทางการเมือง และต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของนักการเมืองท้องถิ่น ส่วนประเด็นที่

ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยได้แก่ เห็นด้วยว่าในฐานะที่เป็นประชาชนพลเมืองคนหนึ่ง เรามีหน้าที่ที่จะต้องติดตามข่าวสารบ้านเมือง และเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การไปฟังสัมมนาทางการเมืองต่าง ๆ ใฝ่ดู และติดตามผลงานของผู้แทนที่เราเลือกเข้าไปในสภา เป็นต้น เห็นด้วยว่าประเทศไทยมีความวุ่นวายทางการเมืองเกิดขึ้นบ่อย ก็เพราะประชาชนส่วนมากยังไม่เข้าใจ และยังไม่พร้อมที่จะเป็นประชาธิปไตย เห็นด้วยว่ารูปแบบของการปกครองแบบประชาธิปไตยในปัจจุบันไม่เหมาะสมกับประเทศไทย เพราะเป็นการนำแนวความคิดมาจากตะวันตก ดังนั้น จึงควรมีการปรับปรุงและปรับเปลี่ยนแนวความคิดบางประการให้เหมาะสมกับประเทศไทย เห็นด้วยว่าทุกคนควรมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น โดยเสรีไม่ว่าจะโดยทางการพูดหรือการเขียนก็ตาม เห็นด้วยว่าในการตัดสินใจปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ นั้น ควรพิจารณาถึงวิธีที่ช่วยให้ยุติปัญหาได้โดยเร็ว ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงผลกระทบเล็ก ๆ น้อย ๆ เห็นด้วยว่าเลือกตั้งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น จึงควรให้ออกเป็นกฎหมายเพื่อบังคับให้ทุกคนต้องไปเลือกตั้ง เห็นด้วยว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาเพราะการซื้อเสียง เห็นด้วยว่าหากในการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นแล้วเกิดขัดแย้งหรือมีความคิดเห็นไม่ตรงกันขึ้น เราควรยุติการสนทนานั้นเสีย และพยายามหลีกเลี่ยงไม่พูดคุยเรื่องนั้นกับผู้อื่นอีก เห็นด้วยว่าการที่สื่อมวลชนเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประเทศ รวมทั้งการวิพากษ์-วิจารณ์รัฐบาลนั้น เป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ตามหน้าที่ของสื่อมวลชน เห็นด้วยว่าการเดินขบวนประท้วงไม่ว่าจะกรณีใด ๆ ก็ตาม เป็นการไม่สมควรเพราะเป็นการสร้างความวุ่นวายขึ้นในชาติบ้านเมือง เห็นด้วยว่าประชาชนควรมีสิทธิในการชุมนุมทางการเมืองโดยสงบหรือการอภิปรายในที่สาธารณะได้ และเห็นด้วยว่าการที่จะให้ประเทศไทยมีการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยแท้จริงนั้น ควรเริ่มที่การปกครองส่วนท้องถิ่นก่อน โดยจัดให้มีการเลือกตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาเทศบาลไปจนถึงในส่วนการปกครองส่วนภูมิภาคที่ควรจะให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด ส่วนที่ผู้ตอบแบบสอบถามไม่เห็นด้วยได้แก่ ไม่เห็นด้วยว่าผู้แทนราษฎรคณะผู้บริหารประเทศรวมทั้งข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจต่าง ๆ ควรได้รับสิทธิพิเศษ

บางอย่างตอบแทน เช่น การลดหย่อนหรือไม่ต้องเสียค่าโดยสารของบริการขนส่งมวลชนต่าง ๆ การลดหย่อนภาษี เป็นต้น เพราะถือว่าบุคคลเหล่านี้ต้องทำงานหนักเพื่อประเทศชาติ ไม่เห็นด้วยว่าบุคคลที่เป็นอาชญากรมักได้แก่ผู้ที่มีการศึกษาต่ำและมีจิตผิดปกติมาตั้งแต่กำเนิดมากกว่าเกิดจากสภาพแวดล้อมบังคับ หรือแรงกดดันจากสังคม ไม่เห็นด้วยว่าในการเป็นผู้นำไม่ว่าจะเป็นในระดับใด ๆ ก็ตาม ผู้ชายจะมีความสามารถและความเด็ดขาดในการตัดสินใจที่เหมาะสมกับตำแหน่งผู้นำมากกว่าเพศหญิง ไม่เห็นด้วยว่าผู้หญิงไม่เหมาะที่จะเป็นนักการเมือง เพราะผู้หญิงควรมีลักษณะเป็นช่างทำหลัง นิ่มนวล อ่อนโยนมากกว่าการออกมาแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะชน ซึ่งมักจะมีลักษณะค่อนข้างรุนแรงและก้าวร้าว ไม่เห็นด้วยว่าผู้หญิงเมื่อมีครอบครัวแล้วควรให้เวลากับครอบครัวให้มากกว่าการทำงานนอกบ้าน เพราะการดูแลครอบครัวเป็นหน้าที่ของผู้หญิง

ด้านการศึกษาวิจัยถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรเพื่อพิสูจน์สมมติฐาน สามารถสรุปผลการพิสูจน์สมมติฐานได้ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ของตัวแปรที่เป็นไปตามสมมติฐาน

1.1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจประชาธิปไตยในระดับสูงมีทัศนคติเป็นประชาธิปไตยในระดับสูงด้วยเช่นกัน

1.2 ความสนใจและการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยผู้ที่มีความสนใจและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูง มีทัศนคติเป็นประชาธิปไตยในระดับสูงด้วยเช่นกัน

2. ความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน

2.1 ระดับอายุไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

2.2 ภูมิลำเนาเดิมไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

2.3 ระดับการศึกษาของบิดาและมารดาไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

2.4 ระดับการศึกษาของสามีไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

2.5 ภูมิหลังทางการศึกษาด้านสาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

2.6 ฐานะทางเศรษฐกิจไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

ซึ่งจากผลของการวิจัยที่พบว่า ระดับอายุ ภูมิฐานะเดิม ระบบการศึกษา ของบิดาและมารดา ระดับการศึกษาของสามี ภูมิหลังทางการศึกษา และฐานะทาง เศรษฐกิจดังกล่าว ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่ง ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่วางไว้นั้น อาจมีสาเหตุและประเด็นที่น่าสนใจ กล่าวคือ :-

1. กลุ่มตัวอย่าง มีคุณลักษณะต่าง ๆ อยู่ในระดับใกล้เคียงกัน เช่น มี ระดับอายุไล่เลี่ยกัน จบการศึกษาในสาขาล้าย ๆ กัน เป็นต้น จึงทำให้ไม่มีความ แตกต่างกันมากนัก

2. ระดับการศึกษาของบิดาและมารดา ไม่มีผลต่อทัศนคติทางการเมือง แบบประชาธิปไตยของครุสตรีฯ แสดงถึงสภาวะของสังคมไทยสมัยใหม่ที่บิดาและมารดา มีอิทธิพลทางความคิด และมีบทบาทในกระบวนการถ่ายทอด และขัดเกลาทางสังคม ลดน้อยลง ทั้งนี้ รวมไปถึงระดับการศึกษาของสามีที่ไม่มีผลต่อทัศนคติทางการเมือง แบบประชาธิปไตยของครุสตรี ซึ่งสามารถอธิบายได้ในลักษณะดังกล่าวเช่นกัน ดังนั้น เราอาจสรุปได้ว่า ในสังคมปัจจุบันนี้บุคคลต่างมีความคิด และทัศนคติเป็นของตัวเอง มากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มสตรี

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ความเป็นประชาธิปไตย และความสนใจและการมีส่วนร่วมทางการเมืองกับทัศนคติ ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวกส่วนตัวแปรทางด้าน ลักษณะภูมิหลังทั่วไปไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้น ผู้วิจัยได้พบข้อมูลที่น่าสนใจควรจะได้มีการนำมาอภิปรายผลการศึกษาวิจัยเพื่อนำเสนอ เป็นข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อไป

อภิปรายผล

ประชาธิปไตยนับว่า มีความสำคัญต่อการเมืองการปกครองของไทย เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข ก่อนอื่นเราจึงต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยเสียก่อนในเบื้องต้นเพื่อความเข้าใจร่วมกันอย่างถูกต้อง โดยทั่วไปประชาธิปไตย คือระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ (สมบูรณสุขสำราญ, 2527 : 79) และเป็นระบอบที่เปิดโอกาสให้เปลี่ยนตัวผู้ปกครองได้ และมีระบบกลไกทางสังคมที่จะช่วยให้ประชาชนได้เข้ามากำหนดตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ โดยการเลือกบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง (Seymour Martin Lipset, 1972 : 124) ประชาชนมีอำนาจในการควบคุมผู้นำมากกว่าถูกผู้นำควบคุม โดยใช้การมีส่วนร่วมให้เป็นประโยชน์ (Robert A. Dahl, 1966 : 3) หรืออาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครองประเทศ โดยถือเสียงหรือมติของประชาชนเป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตามการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นจะต้องเกิดจากจิตสำนึกและความสมัครใจของประชาชนเอง มิใช่จากการบีบบังคับ

จากความหมายของประชาธิปไตยดังกล่าวข้างต้น คำว่า ประชาธิปไตย นับว่ามีความหมายค่อนข้างกว้างขวางอยู่ภายใต้หลักของความอิสระเสรีภาพ ภาวดรภาพ เสมอภาค และการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้น ประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยต่อประชาชนในชาติ ให้ประชาชนในชาติมีความเลื่อมใสศรัทธา สนใจ เชื่อถือ และเห็นด้วยกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองอันเกิดจากจิตสำนึกและความสมัครใจของตนเอง จึงจะทำให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพในตัวเอง

โดยทั่วไปการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชนสามารถดำเนินการได้ในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้ใหญ่ วัยรุ่น และเด็ก โดยใช้วิธีการที่แตกต่างกันออกไป ในกรณีของผู้ใหญ่นั้น อาจโดยการพิมพ์เผยแพร่เอกสารทางวิชาการ การประชาสัมพันธ์ทางวิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์หรือโดยการอบรม ซึ่งจะช่วยให้ผู้ได้รับการถ่ายทอดดังกล่าวมีระดับความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น จนสามารถเป็นประโยชน์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ในกรณีของเด็กโดยเฉพาะเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาชั้น การเรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยอาจเป็นเรื่องแปลกใหม่ที่ยังไม่เคยรับรู้และอาจสามารถรับรู้สาระที่ถ่ายทอดให้ได้อย่างเต็มที่อันจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติต่อไปในอนาคต และผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ได้แก่ ครูผู้สอนระดับประถมศึกษา จึงอาจจัดได้ว่าครูระดับประถมศึกษาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่ออนาคตของประเทศชาติและประชาธิปไตยไทย อย่างไรก็ตาม ยังมีปัจจัยอื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับความคิดแบบประชาธิปไตยของครูสตรีระดับประถมศึกษา ได้แก่ ระดับทัศนคติของครูสตรี กล่าวคือ ทัศนคติเป็นความรู้สึกความคิดเห็น ชอบ-ไม่ชอบ รัก-เกลียด เห็นด้วย-ไม่เห็นด้วย ในเรื่องต่าง ๆ หรือแสดงพฤติกรรมตอบสนองสิ่งเร้าที่อยู่รอบตัว (Howard H. Kendler, 1974 : 527) อาจจะมีความโน้มเอียงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Martin Fishbien, 1967 : 257) หรือความรู้สึกต่อสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง (Ernest R. Hilgard, 1957 : 214) โดยสิ่งที่จะมีผลทำให้บุคคลมีทัศนคติบวกลบ หรือมีความคิดเห็นอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น มีที่มาจากความรู้สึก (Affective) การรับรู้ (Cognitive) ความเชื่อ (Belief) และแสดงออกมาเป็นพฤติกรรม (Behavior) ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม ประสบการณ์และการกลมกลืนทางสังคม (Miltion I. Rosenberg and Carl Havland, 1960 : 1) จึงอาจกล่าวได้ว่าปัจจัยที่จะส่งผลกระทบต่อทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยของครูสตรีระดับประถมศึกษา มีความสำคัญส่งผลต่อทัศนคติของครูสตรีระดับประถมศึกษาให้มีความรู้สึกในการรัก เกลียด ชอบ เลื่อมใสศรัทธา เชื่อถือ ไม่เชื่อถือ ไม่เห็นด้วย เห็นด้วย คัดค้าน หรืออาจสนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตยก็ได้ และเมื่อครูมีความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่ง จากการรับรู้อย่างใดอย่างหนึ่งอาจแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้นักเรียนเห็นเป็น

การถ่ายทอดทางอ้อม หรืออาจนำไปสอน เล่า กล่าวโจมตี สนับสนุนระบอบ การปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการถ่ายทอดทางตรง เด็กนักเรียนก็อาจมีทัศนคติต่อความเป็นประชาธิปไตยเช่นเดียวกับครูได้

จากผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า ครูสตรีระดับประถมศึกษาส่วนมากมีทัศนคติความเป็นประชาธิปไตยในระดับปานกลางถึงร้อยละ 83.8 ในขณะที่ส่วนหนึ่งอีกร้อยละ 1.7 มีทัศนคติเป็นประชาธิปไตยในระดับต่ำ แสดงให้เห็นว่าครูสตรีระดับประถมศึกษายังคงมีความคิดเห็นในเชิงลบ และคัดค้านการปกครองระบอบประชาธิปไตยอยู่บ้างในบางประเด็น เช่น เห็นว่าประชาชนไทยยังไม่เข้าใจประชาธิปไตยพอ ควรปรับปรุงให้เหมาะสมกว่านี้ ตลอดจนเห็นว่าน่าจะมีการบังคับให้คนไปเลือกตั้งยังมองว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนมากได้รับการเลือกตั้งมาเพราะการซื้อเสียงซึ่งมักเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากต่างจังหวัด เพราะชาวบ้านเห็นแก่เงินเล็ก ๆ น้อย ๆ และเห็นว่าการมีส่วนร่วมโดยการเดินขบวนประท้วงเป็นการสร้างความวุ่นวาย เป็นต้น ซึ่งทัศนคติดังกล่าวหากมีการถ่ายทอดไปยังเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษา อาจทำให้เด็กนักเรียนมีความคิดในเชิงลบต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้ และอาจทำให้เด็กนักเรียนไม่นิยมชมชอบ และไม่สนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากเชื่อถือและได้รับการถ่ายทอดอย่างผิด ๆ จากครู

จากผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงได้พิจารณาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติความเป็นประชาธิปไตยของครูสตรีระดับประถมศึกษา โดยเริ่มจากการศึกษาวิจัยถึงปัจจัยลักษณะทั่วไป และลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม ก็พบว่าปัจจัยดังกล่าวมิได้มีอิทธิพลต่อทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยของครูสตรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเลย จึงสรุปได้ว่าการที่ครูสตรีระดับประถมศึกษาที่มีปัจจัยลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันมิได้มีทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยแตกต่างกัน ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวมีความขัดแย้งกับผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแสดงไว้ในบทที่ 2 ว่าปัจจัยลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมมีอิทธิพลต่อทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยต่อไปถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยของครูสตรีระดับประถมศึกษาพบว่า ระดับความสนใจและการมีส่วนร่วมร่วมทางการเมืองนั้น เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับนัยสำคัญที่ 0.0251 โดยครูสตรีระดับประถมศึกษาที่มีความสนใจและมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงจะมีทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยในระดับสูงด้วย ซึ่งผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องและใกล้เคียงกับผลการศึกษาวิจัยของ กานต์ นิมอนันตกุล (2536) ซึ่งพบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองด้านการเป็นสมาชิกชมรม สมาคม และการสังกัดพรรคการเมืองทำให้สมาชิกสภาเขตมีวัฒนธรรมทางการเมืองสูงขึ้น นอกจากนี้ประเด็นปัจจัยทางด้านความสนใจมีส่วนร่วมทางการเมืองแล้ว ผู้ศึกษาวิจัยยังค้นพบอีกว่า ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กับระดับทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.0354 โดยครูสตรีระดับประถมศึกษาที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยในระดับสูงจะมีทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยในระดับสูงด้วย ซึ่งผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องและใกล้เคียงในเชิงขัดแย้งกับผลการศึกษาวิจัยของสำเนาวั ขจรศิลป์ (2514) ซึ่งพบว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยโดยการล้อมเกล้าเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยไม่มีผลต่อการเพิ่มความเข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่อย่างไรก็ตามข้อค้นพบอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งทั้งสองประการนับว่า มีความสำคัญต่อการนำเสนอเป็นข้อเสนอแนะในตอนต่อไป และนอกเหนือจากปัจจัยทั้งสองประการข้างต้นแล้ว ปัจจัยทางด้านอื่น ๆ มิได้เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยของครูสตรีระดับประถมศึกษาของกรุงเทพมหานคร

สำหรับประโยชน์ของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ประการคือ

1. ประโยชน์ในเชิงวิชาการ กล่าวคือ ได้รู้จักนำเอาแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ มาประกอบในการวิเคราะห์ปัญหาได้ในหลายแง่มุม ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยได้มีมุมมองใหม่ ๆ และมีแนวความคิดที่กว้างไกลมากขึ้น

2. ประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ ผู้วิจัยสามารถนำแนวคิดและระเบียบวิธีวิจัยไปประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานหรือในสถานการณ์จริงได้

ข้อเสนอแนะ

จากการสรุปผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของครูสตรีระดับประถมศึกษาของกรุงเทพมหานครในครั้งนี ผู้วิจัยพบผลการศึกษาวิจัยที่น่าสนใจซึ่งจะนำเสนอเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุงระดับความเป็นประชาธิปไตยของครูสตรีระดับประถมศึกษาและครูทั่วไป โดยแยกข้อเสนอแนะเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

1.1 จากผลการศึกษาวิจัยซึ่งพบว่า ปัจจัยทางด้านลักษณะทั่วไป มิได้มีความสัมพันธ์ทางสถิติกับระดับทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตย ดังนั้น การปรับปรุงระดับทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยให้มีความเป็นประชาธิปไตยสูงขึ้นนั้น ครูสตรีระดับประถมศึกษาโดยทั่วไปจึงไม่มีข้อจำกัดในการที่จะพัฒนาตนเองให้มีทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยในระดับสูงขึ้น เพราะลักษณะทั่วไปทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน มิได้เป็นอุปสรรคต่อการเพิ่มพูนทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตย ครูสตรีระดับประถมศึกษาทั่วไปจึงควรพัฒนาตนเองให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น เพื่อสามารถถ่ายทอดไปยังนักเรียนได้อย่างถูกต้อง

1.2 จากการศึกษาวิจัยปัจจัยทางด้านทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตย พบว่าครูสตรีระดับประถมศึกษาของกรุงเทพมหานครส่วนมากมีทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยในระดับปานกลาง ดังนั้น ควรจะได้มีการเพิ่มพูนระดับทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยของครูสตรีระดับประถมศึกษาของกรุงเทพมหานครให้สูงขึ้น เพื่อให้สามารถถ่ายทอดทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยให้กับนักเรียนได้มากขึ้น ทั้งนี้จากการพิจารณาตารางที่ 4.7 จะเห็นได้ว่าควรมีการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นของครูสตรีด้านที่เป็นทัศนคติในเชิงลบ ได้แก่ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นว่าประเทศไทยมีความวุ่นวายบ่อย เพราะประชาชนยังไม่มีความพร้อมที่จะเป็นประชาธิปไตย ควรมี

การปรับปรุงแนวความคิดบางประการให้เหมาะสม การบังคับให้ไปเลือกตั้ง ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงความคิดที่ว่าเมื่อมีความขัดแย้งจะต้องพยายามไม่พูดเรื่องนั้น ๆ ที่ทำให้เกิดความขัดแย้งอีกหรือบริหารจัดการกับปัญหาโดยเร็ว โดยไม่พิจารณาให้รอบคอบ เปลี่ยนแปลงแนวความคิดที่ว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนมากได้รับเลือกตั้งเข้ามา เพราะการซื้อเสียงเลือกตั้ง โดยเฉพาะในต่างจังหวัดที่ห่างไกลจากตัวเมือง เพราะชาวบ้านเห็นแก่ประโยชน์เล็ก ๆ น้อย ๆ และตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของนักการเมืองท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงความคิดที่ว่า การมีส่วนร่วมโดยการเดินขบวนเป็นการสร้างความวุ่นวาย และเปลี่ยนแปลงแนวความคิดที่จะให้บุคคลบางกลุ่มมีสิทธิพิเศษแตกต่างจากบุคคลทั่วไป

1.3 ด้านความสนใจมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งพบว่าการเพิ่มระดับความสนใจมีส่วนร่วมทางการเมืองจะทำให้ครูสตรีระดับประถมศึกษาที่มีทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยในระดับสูงขึ้นไป ดังนั้น จึงควรเพิ่มระดับความสนใจมีส่วนร่วมทางการเมืองของครูสตรีระดับประถมศึกษาของกรุงเทพมหานครทางด้านต่าง ๆ ให้มากขึ้น เช่น เพิ่มการมีส่วนร่วมในการไปฟังการอภิปรายทางการเมือง การไปร่วมฟังการปราศรัยหาเสียงของพรรคการเมืองหรือนักการเมืองให้มากขึ้น แสดงประชามติผ่านทางสื่อมวลชนมากขึ้น ทำงานเกี่ยวข้องกับการเมืองด้านต่าง ๆ ให้มากขึ้น ให้ความสนใจสังเกตสมาชิกพรรคการเมือง และให้ความสนใจต่อการลงสมัครรับเลือกตั้งในระดับต่าง ๆ ให้มากขึ้น

1.4 ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งพบว่าการเพิ่มระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตย จะทำให้ครูสตรีระดับประถมศึกษาที่มีทัศนคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยในระดับสูงขึ้นไป ดังนั้น จึงควรเพิ่มขีดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยให้สูงขึ้นในด้านต่าง ๆ เช่น เห็นความสำคัญของการมีสิทธิเสรีภาพให้มากขึ้น สนใจหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับประชาธิปไตยในด้านต่าง ๆ ให้มีความเข้าใจมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปจะเห็นได้ว่า การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ยังมีข้อจำกัดทางด้านวิธีการในการศึกษาวิจัย ซึ่งต้องใช้การสอบถาม โดยการให้ผู้ตอบแบบสอบถามกรอกข้อความและตอบเอง ดังนั้น ความคลาดเคลื่อน

ไม่สมบูรณ์ของคำตอบอาจเกิดขึ้นได้ในขั้นตอนดังกล่าว ประกอบกับผู้ที่ตอบอาจเป็นผู้ที่มีความสนใจในเรื่องนั้น ๆ อยู่แล้ว ทำให้ได้ข้อมูลไม่ครอบคลุมเท่าที่ควร ประกอบกับระยะเวลาในการศึกษามีค่อนข้างจำกัด

ดังนั้น ในการดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งต่อ ๆ ไป จึงควรให้มีส่วนของการสัมภาษณ์ผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ ความคิด และทัศนคติในด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เพื่อให้ข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์นั้น มีความสมบูรณ์และรอบด้านมากขึ้น นอกจากนี้ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ควรให้มีความหลากหลายเพื่อสามารถนำมาเปรียบเทียบให้เห็นข้อแตกต่างได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มครูระดับประถมศึกษาสามารถเข้าใจได้ง่าย ข้อความกระชับชัดเจน และไม่ควรเป็นคำถามในลักษณะชี้แนะหรือโน้มน้าวใจผู้ตอบ นอกจากนี้ระยะเวลาของการเก็บข้อมูลควรอยู่ในระหว่าง 10-15 สัปดาห์ เพื่อให้ผู้วิจัยจะได้มีเวลารวบรวมข้อมูลปลีกย่อยอื่น ๆ เพิ่มเติมได้มากขึ้น